

ساخت و تحلیل عاملی مقیاس رضایت زناشویی اسلامی

جعفر جدیری / استادیار گروه مشاوره اسلامی دانشگاه معارف

jjafar138@gmail.com

 orcid.org/0009-0004-3846-4270

afa1337@gmail.com

علی فتحی آشتیانی / استاد گروه روانشناسی دانشگاه بقیةالله الاعظم (عج)

fmoottabi@gmail.com

فرشته موتابی / استادیار گروه مطالعات بنیادی پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی

hrhassanabadi@gmail.com

حمیدرضا حسن آبادی / دانشیار گروه روانشناسی تربیتی دانشگاه خوارزمی

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵ - پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۴

چکیده

هدف از این پژوهش ساخت و تحلیل عاملی مقیاس «رضایت زناشویی اسلامی» است. با توجه به اینکه خانواده موضوعی فرهنگ‌محور است و از سوی دیگر، مقیاسی که بتوان با آن کنش و رضایت زوج را براساس آموزه‌های اسلامی به‌دست آورد وجود نداشت، این پژوهش انجام گرفت. با توجه به هدف، این پژوهش جزو پژوهش‌های بنیادی بوده و از لحاظ مطالعه، «توصیفی» از نوع همبستگی است و از روش‌های آماری مثل «تحلیل عاملی اکتشافی» و روش «همسانی درونی» بهره برده است. جامعه آماری تمام افراد متأهل ساکن در شهر قم بودند که به‌شيوه «در دسترس» انتخاب شدند. نتایج نشان داد: مقیاس «رضایت زناشویی اسلامی» دارای دو بخش «مهارتی» و «شخصیتی» بوده و از نه عامل اشباع شده است: ارتباط جنسی، ارتباط کلامی و غیرکلامی منفی، ارتباط کلامی و غیرکلامی مثبت، رفت و آمد فامیلی، پایبندی مذهبی، و مدیریت امور مالی با آلفای ۰/۸۴، ۰/۸۵، ۰/۷۷، ۰/۶۶، ۰/۶۰، ۰/۶۱ و آلفای کل برابر با ۰/۸۷ شش عامل بخش «مهارتی» بوده و در بخش «شخصیتی» پرسشنامه سه عامل روان‌آزرده‌خویی، بدبین (پارانویاگونه)، و همراه یا موافق با آلفای ۰/۹۱، ۰/۸۸، و ۰/۸۸ و آلفای کل این بخش برابر با ۰/۹۰ مشخص شد. همچنین نتایج از اعتبار و روایی بالایی پرسشنامه با ۵۰ گویه حکایت دارد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل عاملی، رضایت زناشویی، مقیاس رضایت زناشویی اسلامی.

خانواده نهادی اجتماعی است (فینچام و همکاران، ۲۰۱۰) که در آن، فرزندان به وجود می‌آیند، پرورش می‌یابند و اجتماعی می‌شوند (رستمی و قاضی‌نور، ۲۰۱۴). کسی که ازدواج می‌کند انتظار دارد این زندگی با خوشبختی و رضایت همراه باشد و از آن لذت ببرد و بدین‌روی آنچه از خود ازدواج مهم‌تر به‌شمار می‌رود موفقیت در ازدواج یا رضایتمندی بین زوجین است (برادبری و همکاران، ۲۰۰۰).

تعاریف متفاوتی برای «رضایت زناشویی» ذکر شده است. آلوجا (Aluja.A) و باریو (Barrio.D) و گارسیا (Garcia,F.L) می‌نویسند: «رضایتمندی زناشویی» عبارت است از: بروداد ناشی از مجموعه‌ای از عوامل، نظیر حل تعارض موفقیت‌آمیز، یا موفقیت در فعالیت‌های مرتبط با شادکامی در فرایند ازدواج (آلوجا و باریو و گارسیا، ۲۰۰۷). درواقع «رضایتمندی زناشویی» یک ارزیابی کلی از وضع کنونی ارتباط ارائه می‌دهد. لیکن آمار طلاق و اختلافات نشانگر آن است که «رضایت زناشویی به‌آسانی قابل دستیابی نیست (رزن گراندن و همکاران، ۲۰۰۴) و با ورود بشر به هزاره سوم، «طلاق» جای مرگ را به‌عنوان رایج‌ترین نقطه پایان ازدواج گرفته است (فینچام و بیچ، ۲۰۱۰، به نقل از: پینسوف، ۲۰۰۲).

نرخ طلاق در سراسر دنیا در حال افزایش است (فینچام و بیچ، ۲۰۱۰). آمار طلاق، هم در کشورهای غربی (نیمی از ازدواج‌ها به طلاق منجر می‌شود. طرح ملی ازدواج، ۱۹۹۹ به نقل از: تیم و کلی، ۲۰۱۱) و هم در کشورهای عربی (مثلاً، در مصر هر سه‌دقیقه یک طلاق اتفاق می‌افتد. انزی و عامر، ۲۰۱۴) و هم در ایران اسلامی در سال ۹۸ (قریب ۳۰ درصد طلاق، سایت سازمان ثبت احوال کشور) به شدت افزایش یافته است. عوارض طلاق و تعارضات زناشویی در خانواده جدی است.

تحقیقات نشان می‌دهند که نارضایتی زناشویی و طلاق باعث بروز اختلال‌های جسمانی و روانی زوجین، از جمله بیماری‌های قلبی، دیابت و سرطان و سوءمصرف مواد و الکل، وقوع حالات اضطرابی و افسردگی می‌گردد (فینچام و بیچ، ۲۰۱۰؛ کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲، به نقل از: پرولکس، هلمز و بوهرلر، ۲۰۰۷).

عوارض تلخ طلاق و نارضایتی از زندگی زناشویی به‌شدت فرزندان این خانواده‌ها را دچار مشکل می‌کند. برای مثال، مو (۲۰۰۷) نشان می‌دهد که کودکان طلاق بیشتر دچار اضطراب و افسردگی می‌شوند و عزت‌نفس پایینی دارند. این کودکان در ارتباط با همسالان و تحصیل نیز دچار مشکلاتی هستند. همچنین افرادی که والدین آنها اقدام به طلاق کرده‌اند بیشتر احتمال دارد که خود دست به طلاق بزنند (جانرینک و ساوث، ۲۰۱۳). در نهایت از جانب خانواده‌های ناسالم، جامعه نیز آسیب خواهد دید (جدیری و رسول‌زاده، ۱۳۸۹). همه این امور کارشناسان حوزه خانواده را به چاره‌جویی واداشته است تا در پی کشف عوامل رضایتمندی زناشویی باشند.

عوامل بسیاری وجود دارد که می‌تواند زندگی زناشویی بدکارکرد و یا رضایتمند را پیش‌بینی نماید (جارنیک و ساوث، ۲۰۱۳، به نقل از: کارنی و برادبری، ۱۹۹۵). برخی از پژوهش‌ها صفات شخصیتی زوجین (کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲؛ دانیلان و همکاران، ۲۰۰۴)، رضایتمندی جنسی (مک‌نالتی و ویدمن، ۲۰۱۳)، پابندگی‌های مذهبی (صابی و همکاران، ۲۰۱۴)، مهارت‌های ارتباطی (هالفورد و بادنمن، ۲۰۱۳؛ ابراهیمی و کیمیایی، ۲۰۱۴)، سبک‌های دلبستگی (جارنیک و ساوث، ۲۰۱۳؛ ابراهیمی و کیمیایی، ۲۰۱۴)، مسائل اقتصادی (پیرو، ۲۰۰۶)، فرزند و فرزندپروری (دی ماریس و همکاران، ۲۰۱۰، به نقل از: لارنس و همکاران، ۲۰۰) و موفقیت در حل تعارض (مارچند و هاک، ۲۰۰۰) را از عوامل رضایت زناشویی می‌دانند.

این پژوهش‌ها نشان می‌دهد: «رضایت زناشویی» پدیده پیچیده‌ای است و تحت تأثیر عوامل گوناگونی قرار دارد (مادتهیل و بنسوف، ۲۰۰۸) و برای درک و تبیین این پدیده باید همه مؤلفه‌های مؤثر بر آن مدنظر قرار گیرد (جارنیک و ساوث، ۲۰۱۳، به نقل از: لارنس و همکاران، ۲۰۰).

یافته‌ها نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر رضایت از زندگی زناشویی در فرهنگ‌های گوناگون متأثر از آن فرهنگ است (هالفورد و بادنمن، ۲۰۱۳). تعریف و نگرشی که از «ازدواج» و «زندگی زناشویی» در یک جامعه وجود دارد، با جوامع دیگر تفاوت‌های زیاد و گاهی بنیادی است؛ زیرا روابط زن و شوهر در یک زمینه فرهنگی تعریف می‌شود (هالفورد، ۲۰۰۳). نوع ازدواج، روابط زناشویی، نقش‌های زن و شوهری، شیوه فرزندپروری و موضوعاتی از این قبیل در فرهنگ‌ها تفاوت بسیاری دارد. با توجه به این واقعیت، بحث از خانواده، بدون توجه به عوامل فرهنگی، بی‌اعتبار خواهد بود (شاه‌بهرامی و خزایی، ۱۳۹۲).

همچنین عوامل مذهب و معنویت، تفاوت‌های قومی و نژادی و باورهای فرهنگی متفاوت، ویژگی‌های منحصر به فرد فرهنگی هستند که بر روابط زوجین تأثیر می‌گذارند. پس به جرئت می‌توان گفت: ازدواج و رضایت از آن مقوله‌ای وابسته به فرهنگ است (کارلسون و همکاران، ۱۳۷۸، ص ۱۹۹).

متخصصان به این واقعیت اذعان دارند که رابطه فرهنگ و دین رابطه‌ای ناگسستگی است. آنچه فرهنگ را شکل داده دین است. به بیان دیگر، نیاز انسان به کلام متعالی الهی خمیرمایه فرهنگ است (کاشفی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۱۸۰؛ پیروزمند، ۱۳۹۳، ص ۲۸۷). دین عمیقاً بر مهم‌ترین معنا و مفهومی که زندگی خانوادگی برای هریک از افراد آن دارد، اثر می‌گذارد. ارزش‌ها و باورهای دینی می‌بایست مورد توجه دقیق قرار گیرد. در غیر این صورت فرایندهای خانواده که در درون یک دین خاص بهنجار است، ممکن است اختلالات روانی تلقی شود (کارلسون و همکاران، ۱۳۷۸، ص ۲۰۲).

ازدواج موفقیت ویژه‌ای در ادیان جهانی دارد (دی‌ماریس و همکاران، ۲۰۱۰) و دینداران ترغیب می‌شوند که ازدواج را یک امر مقدس تلقی کنند (همان) و تنها از این راه مشروع برای اعمال نیاز جنسی و فرزندپروری اقدام نمایند (آنزی و عامر، ۲۰۱۴، به نقل از: السادانی، ۲۰۰۶).

دین اسلام که جامع‌ترین ادیان به‌شمار می‌رود، برای زندگی انسان‌ها برنامه کاملی را بر مبنای نیازهای اساسی بشر ارائه داده است که در همه اعصار می‌تواند آدمی را به‌سوی کمال مطلوب رهنمون سازد. ازدواج در منطق قرآن کریم به وجودآورنده مطمئن‌ترین و آرام‌بخش‌ترین رابطه‌ها و آغازگر زندگی همراه با طراوت، مودت و ایثار است. در آیه ۲۱ سوره «روم» چنین آمده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً».

ازدواج فرد را از اضطراب طوفان غرایز و سردرگمی و حیرانی زندگی به‌سمت ساحل آرامش می‌کشاند و او را در حفظ دین (قال النبی ﷺ: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي» مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۰، ص ۲۱۹)، نیکو شدن خلق، وسعت بخشیدن به رزق و زیاد شدن جوانمردی کمک می‌کند (قال النبی ﷺ: «زَوِّجُوا أَيَّامَكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحْسِنُ لَهُمْ فِي أَخْلَاقِهِمْ وَ يُوسِّعُ لَهُمْ فِي أَرْزَاقِهِمْ وَ يَزِيدُهُمْ فِي مَرْؤَاتِهِمْ» مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۰، ص ۲۲۲).

دین اسلام که افراد را به ازدواج تشویق نموده (قال النبی ﷺ: «النِّكَاحُ سُنَّتِي، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۰، ص ۲۲۰) و آن را محبوب‌ترین خانه (قال النبی ﷺ: «مَا بُنِيَ بِنَاءً فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ التَّزْوِيجِ» حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۱۴) به‌حساب آورده است و برای زندگی بهتر و رضایت از آن و برطرف ساختن مشکلات زندگی زناشویی توصیه‌هایی دارد.

به نظر می‌رسد آموزه‌های اسلامی در زمینه ارتباط کلامی و غیر کلامی بین زوجین (قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَوْلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ إِنِّي أَحْبَبُكَ لَأَيِّدُهَا مِنْ قَلْبِهَا أَبَدًا» حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۲۳: «وَأِظْهَارُ الْعِشْقِ لَهُ بِالْحَلَابَةِ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵، ص ۲۳۷)، ارتباط جنسی (وَلَا تُجَامِعُ إِلَّا مِنْ شَبَقٍ» مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۶۳، ص ۲۱۷)، حل تعارض («و لا یحل لأمرأه... و لا یخشن بصدرة و لاتعتزل فراشه» بیهقی، ۱۴۲۴ق، ج ۷، ص ۴۷۸)، رفت و آمد فامیلی («إِنَّ الرَّجِمَ إِذَا تَمَاسَّتْ تَعَاظَمَتْ» تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۴۰۶) و حتی مسائل خلقی (محمدی ری‌شهری، ۱۴۲۲ق، ج ۵، ص ۱۸۸۷) می‌توانند جزو موارد تأثیرگذار بر رضایت زناشویی قلمداد شوند.

متأسفانه تحقیقات اندکی در موضوع کشف عوامل رضایتمندی زناشویی مطابق فرهنگ کشورمان انجام گرفته است. محسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۰) نتایج نارضایتی و طلاق را «اعتیاد»، «خیانت»، «خشونت» و «تعارض شدید با خانواده همسر» می‌دانند.

نتایج پژوهش عنایت و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان داد که عواملی همچون سن ازدواج، میزان تحصیلات زن و مرد، نوع شغل آنها، رابطه عاطفی همسران با یکدیگر، دخالت خانواده‌ها و بیماری روانی یکی از زوجین می‌تواند باعث نارضایتی زناشویی شود. اندک بودن تحقیقات و تشتت آراء پژوهشگران در این زمینه و از همه

مهم‌تر، مغفول ماندن نقش مهم مذهب و آموزه‌های اسلامی به‌مثابه اصلی‌ترین عناصر فرهنگ کشورمان، از مسائل این پژوهش قلمداد می‌شود.

ارزیابی حوزه‌ها و شدت مشکلات زناشویی معمولاً توسط مقیاس‌هایی انجام می‌گیرد که در این حوزه تدوین شده است. ارزیابی دقیق و صحیح زمانی اتفاق می‌افتد که ابزار سنجش، نه تنها از اعتبار و روایی لازم برخوردار باشد، بلکه دارای جهت‌گیری نظری و مطابقت با فرهنگ جامعه‌ای باشد که در آن مورد استفاده قرار خواهد گرفت (گراث - مارنات، ۱۳۸۴). برای مثال، پرسشنامه «رضایت زناشویی» انریچ که توسط اولسون، فورنیر و درانکمن (۱۹۸۹) تدوین شده و در پژوهش‌های داخلی نیز به‌صورت گسترده از آن استفاده گردیده (ثنایی ذاکر، ۱۳۸۷)، دارای مؤلفه‌هایی است که با فرهنگ اسلامی سازگار نیست.

آنچه در غرب رواج دارد نقش‌های مساوات‌طلبانه (Equalitarian roles) است که بر برابری طبیعی و برابری حقوقی زن و شوهر در همه زمینه‌ها و از جمله خانواده تأکید دارد. این در حالی است که در آموزه‌های اسلامی بر تمایز و تفکیک نقش‌ها و تناسب نقش با جنس و تفاوت طبیعی و حقوقی زن و شوهر تأکید می‌شود (زیبایی‌نژاد، ۱۳۸۸).

به‌طور کلی آنچه در توصیف بهترین الگوی روابط نزدیک در جوامع غربی شکل گرفته، بر پایه اصول «فردگرایی» است که در آن معمولاً بر عقاید، نیازها و اهداف فرد تأکید می‌شود. این در حالی است که در فرهنگ‌های جمع‌گرا (جوامع شرقی) بر نظرات، نیازها و عقاید دیگران بیشتر تأکید می‌گردد (مادتهیل و بنسوف، ۲۰۰۸).

مطالب ذکرشده نشان می‌دهد ابزاری که با فرهنگ اسلامی ساخته نشده است، نمی‌تواند به طور کامل و صحیح مشکلات زوج با فرهنگ اسلامی - ایرانی را نمایان سازد. از این‌رو محقق بر آن است تا با ساخت پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» و به‌دست آوردن عوامل آن، ارزیابی و سنجش صحیحی از حوزه‌های مشکلات زناشویی در فرهنگ اسلامی به‌دست آورد.

بدین‌روی این پژوهش به‌دنبال پاسخ به سؤالات ذیل است:

۱. آیا پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» از روایی محتوای لازم برخوردار است؟
۲. پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» از چند عامل اشباع شده است؟
۳. آیا پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» از همسانی درونی کافی و مناسبی برخوردار است؟

روشن پژوهش

این تحقیق برحسب هدف، بنیادی و از نظر نوع مطالعه، «توصیفی» از نوع همبستگی است. جامعه آماری تمام افراد متأهل ساکن در شهر قم بودند. با وجود ۱۲۵ سؤال، پرسشنامه اولیه تهیه شد. برای طرح‌های تحلیل عاملی

تعداد نمونه - دست کم - باید پنج برابر تعداد گویه‌ها باشد. تعداد نمونه ۶۵۰ تن در نظر گرفته شد که به صورت «نمونه در دسترس» انتخاب گردید.

ملاک‌های ورود عبارت بود از:

۱. دارای تحصیلات - دست کم - دیپلم باشند (تا بتوانند سؤالات و مفاهیم آن را به صورت شفاف متوجه شوند).
  ۲. از ازدواجشان - دست کم - یک سال گذشته باشد (معمولاً زوجین بعد سال اول به ثبات لازم می‌رسند).
- ملاک خروج عبارت بود از اینکه افراد در دوران «عقدبستگی» باشند (برخی از سؤالات پرسشنامه فقط زمانی قابلیت پاسخ دارد که افراد عروسی کرده باشند. به تعبیر دیگر، به منزل مشترکشان رفته باشند).
- در این پژوهش از ابزار محقق‌ساخته که در ذیل فرایند ساخت و اعتباریابی و تحلیل عاملی آن ذکر می‌شود، استفاده گردید.

فرایند ساخت پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی»

۱. مطالعه و بررسی آیات و روایات در موضوع ازدواج، خانواده، زن و زندگی زناشویی

این گام با استخراج کلیدواژه‌های عربی متناسب با بحث آغاز شد؛ کلیدواژه‌هایی مثل «الزوج و الزوجه»، «النکاح»، «البلع»، «امراه»، «الزوج»، «ازواج»، «الأهل»، «العیال»، «المعیشة»، «النساء»، «الرجال»، «الطلاق» و هم‌خانواده‌های آنها در این جست‌وجو مدنظر قرار گرفت. سپس با کمک این کلیدواژه‌ها آیات و روایت‌هایی که در متن آن این واژه‌ها یا هم‌خانواده آنها قرار داشت، گردآوری شد.

۲. انتخاب آیات و روایات مرتبط با بحث رضایتمندی زناشویی

برای این پژوهش آموزه‌هایی لازم بود که نحوه معاشرت همسران در حوزه‌های گوناگون زندگی زناشویی را منعکس کند. به همین سبب آیات و روایاتی که ناظر به بحث قبل از ازدواج، فرزندپروری یا طلاق بود، کنار گذاشته شد.

۳. دسته‌بندی محتوایی روایات در هشت مؤلفه

داده‌ها از لحاظ محتوایی طبقه‌بندی شدند. ملاک دسته‌بندی محتوایی روایات، ادبیات پژوهشی موجود در متون اسلامی، ادبیات پژوهشی موجود در متون روان‌شناختی، و تجارب بالینی مشاورانی بود که در حوزه زوج و خانواده مشغول فعالیت‌اند. دسته‌بندی ذکرشده به پنج تن از متخصصان علوم اسلامی که تحصیلات روان‌شناسی نیز داشتند، ارائه گردید تا نظر کارشناسان درباره محتوا و طبقه‌بندی لحاظ شود. هشت مؤلفه تأییدشده عبارت بود از: «ارتباط کلامی و غیرکلامی»، «ارتباط جنسی»، «پایبندی‌های مذهبی»، «مسائل اقتصادی»، «حل تعارض»، «تفریح و اوقات فراغت»، «رفت و آمد فامیلی»، و «صفات شخصیتی». البته یک سؤال هم درباره نقش‌های جنسیتی در نظر گرفته شد.

۴. استخراج نشانگرها برای مؤلفه‌ها

پرسشنامه نیازمند استخراج نشانگرهایی است تا سؤال‌ها مطابق آن نشانگرها ساخته شود. نشانگرها صفات قابل تجربه و آزمایشی برای نشان دادن مفاهیم نظری تحقیق هستند و نماینده مؤلفه‌های مربوط به خود بوده، آنها را می‌سجند (الینگ و کرنر، ۲۰۰۷). در تحقیق، نشانگرها عام‌تر از سؤال هستند. برای مثال، سازه «رضایت زناشویی» دارای مؤلفه «ارتباط جنسی» است. این مؤلفه، خود دارای نشانگرهایی (مثل آراستگی و نظافت، پیش‌نوازی و رفتارهای جنسی) است و هر کدام از این نشانگرها می‌تواند چند سؤال را شامل شود.

۵. طراحی سؤال برای نشانگرها

در طراحی سؤال‌ها نکات ذیل رعایت شد:

۱. به بعد رفتاری نشانگرها و مؤلفه‌ها توجه شد (از سؤال‌های نگرشی و شناختی به‌ندرت استفاده گردید).
۲. سؤال‌ها ساده، کوتاه و خالی از ابهام طراحی شدند؛ یعنی از کلمات مبهم یا از اصطلاحات پیچیده استفاده نشد.
۳. زن و مرد بتوانند پاسخ دهند (یعنی برای جنس خاصی طراحی نشده است).
۴. سؤال‌ها به‌صورت مثبت و معکوس ساخته شد تا توجه و تمرکز آزمودنی حفظ گردد.
۵. سؤال‌ها به‌نوعی طراحی شد که پاسخگو به صورت «لیکرت» بتواند پاسخ دهد.

۶. گردآوری و ساخت بانک سؤال‌ها

در این گام، ۱۷۳ سؤال برای هشت مؤلفه تأیید گرفته از کارشناسان، آماده شد. مزیت بانک سؤال‌ها در این است که از تمام ابعاد مؤلفه سؤال شد و بررسی روایی آن، توسط متخصصان راحت‌تر انجام گرفت و دیگر نگرانی برای حذف سؤال از یک نشانگر وجود نداشت.

۷. آماده کردن و ارسال ۱۷۳ سؤال به‌همراه مستند اسلامی به متخصصان

در این گام عنوان هر مؤلفه و توضیح مختصری درباره مؤلفه و سؤال‌های مربوط به آن مؤلفه به همراه مستند آن به شش تن از متخصصان ارائه شد. متخصصان دارای چند ویژگی بودند:

- الف. تحصیلات طولانی‌مدت حوزوی داشتند (بیش از ۲۰ سال).
- ب. دارای تحصیلات دانشگاهی در رشته روان‌شناسی یا علوم تربیتی بودند.
- ج. دارای مدرک دکتری و یا دانشجوی مقطع دکتری بودند.
- د. به‌صورت حرفه‌ای در مراکز خدمات روان‌شناسی مشغول فعالیت در حوزه خانواده بودند.
- ه. چهار تن از متخصصان سابقه ساخت پرسشنامه را در کارنامه علمی خود داشتند. از ایشان خواسته شد: اولاً، عدم تناسب سؤال با مستند روایی‌اش را ذکر نمایند.

ثانیاً، هر سؤال را از پنج بعد «سادگی» (Simplicity)، «مهم بودن»، «مرتبط بودن» (Relevancy)، «وضوح» (Clarity) و «ضروری بودن» (Essential) ارزیابی کنند.

۸. بررسی روایی درونی (صوری و محتوایی) توسط شش متخصص علوم اسلامی و روان‌شناس در این پژوهش از دو نوع «روایی محتوا» (Content validity) و «سازه» (Construct validity) استفاده شد. هدف از «روایی محتوا» پاسخ به این سؤال است که آیا محتوای ابزار قابلیت اندازه‌گیری هدف تعریف‌شده را دارد یا خیر؟ این کار از طریق محاسبه (CVR و CVI) انجام گرفت.

۹. بررسی سؤال‌ها براساس شاخص‌های ذکر شده و انتخاب سؤال‌ها

با توجه به اظهارنظر شش کارشناس درباره روایی محتوایی پرسشنامه و اینکه می‌بایستی مطابق جدول لاوشه ۹۹٪ هماهنگی بین این متخصصان وجود می‌داشت، بیشتر سؤال‌های حذف‌شده به علت شاخص (CVR) بود. در این گام، ۴۸ سؤال مطابق نظر کارشناسان و شاخص‌های ذکر شده حذف و ۱۲۵ سؤال باقی ماند.

۱۰. اجرای آزمایشی

آزمایش پرسشنامه از این نظر اهمیت دارد که در این مرحله آزمودنی‌ها درباره پرسشنامه اظهارنظر می‌کردند. شاید سؤال‌های برای متخصصان، ساده، خالی از ابهام و شفاف، ولی برای جامعه هدف، سخت، مبهم و غیرشفاف باشد. در این گام از مشارکت کنندگان با سطح تحصیلات متفاوت استفاده شد. این کار اعتماد محقق را برای اجرا در مقیاس وسیع بالاتر می‌برد. همچنین بعد از اجرای پرسشنامه، مصاحبه‌ای نیمه‌ساختاریافته با مشارکت کنندگان انجام گرفت. با توجه به اینکه برخی از مشارکت کنندگان نسبت به برخی از سؤال‌ها که با فعل منفی پرسیده شده بود، نظر مثبتی نداشتند و اظهار می‌کردند که آنها را به اشتباه می‌اندازد، تا حد امکان شکل این سؤال‌ها تغییر کرد. اگر سؤال‌های هر مؤلفه برابر باشد، می‌توان از هر مؤلفه یک سؤال را - به ترتیب - در پرسشنامه جای داد، ولی چون تعداد سؤال‌های مؤلفه پرسشنامه «رضایت زناشویی» برابر نبود چپش سؤال‌ها با قرعه انجام گرفت. برخی از محققان (وندروف و همکاران، ۲۰۱۱؛ شاهمرادی و همکاران، ۱۳۹۰) متغیرهای جمعیت‌شناختی را جزو مهم‌ترین عوامل رضایت زناشویی می‌دانند. بر همین اساس سؤال‌های جمعیت‌شناختی جنسیت، سن، سن زمان ازدواج، طول مدت ازدواج، سطح تحصیلات، سطح درآمد و نحوه آشنایی، در سربرج پرسشنامه به سؤال‌های اصلی اضافه شد. ملاک انتخاب این متغیرها ادبیات پژوهشی در این زمینه بود. ضمناً برای جلب اعتماد بیشتر، سربرج پرسشنامه بدون نام و نام خانوادگی بود.

مؤلفه‌های پرسشنامه اولیه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی»

هشت مؤلفه و ۱۲۵ سؤال برای پرسشنامه اولیه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» به تأیید متخصصان رسید.

۱. ارتباط کلامی و غیرکلامی

مقیاس «ارتباط کلامی و غیرکلامی» (Verbal and un verbal communication) با ۳۵ سؤال به رفتارهای کلامی و غیرکلامی همسران در تعامل با یکدیگر از منظر اسلامی مربوط می‌شود. رعایت عفت و ادب در کلام و پرهیز از آزار رساندن توسط زبان و ابراز محبت غیرکلامی (مثل هدیه دادن) محتوای این مؤلفه است. نمره بالا نشان‌دهنده وجود رابطه کلامی و غیرکلامی سالم بین زوجین است.

۲. پایبندی‌های مذهبی

مقیاس «پایبندی‌های مذهبی» (Religious commitment) با ۱۵ سؤال، میزان توجه همسران به مبدأ متعال و رعایت حریم خداوند را در زندگی زناشویی می‌سنجد. نمره بالا نشانگر تعهد همسران در ادای وظایفشان و ملاک بودن مذهب و پایبندی به آن در زندگی زناشویی است.

۳. حل تعارض

مقیاس «حل تعارض» (Conflict resolution) با ۱۱ سؤال به احساسات، اعتقادات و نگرش‌های شخص در خصوص به‌وجود آمدن یا حل تعارض مربوط می‌شود. نمره بالا نشان‌دهنده وجود توافق در زندگی زناشویی و ظرفیت حل تعارض از راه‌های معقول است.

۴. مدیریت مالی

مقیاس «مدیریت مالی» (Financial management) با ۱۱ سؤال به نحوه اداره امور مالی زندگی زناشویی و نگرش‌های همسر نسبت به نوع مدیریت مالی منزل مربوط می‌شود. نمره بالا نشانگر مدیریت خوب امور مالی و رضایت همسر از این نوع مدیریت است.

۵. روابط جنسی

مقیاس «روابط جنسی» (Sexual relationship) با ۱۳ سؤال نگرش‌ها و نگرانی‌های همسر را در رابطه با روابط جنسی می‌سنجد. نمره بالا نشانگر نبود مشکل جدی در این‌باره و احساس رضایت همسران از این رابطه است.

۶. فعالیت‌های اوقات فراغت

مقیاس «فعالیت‌های اوقات فراغت» (Leisure activities) با ۴ سؤال ترجیحات زن و شوهر را درباره فعالیت‌های اوقات فراغت و گذران آن در کنار همسر ارزیابی می‌کند. نمره بالا نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری و توافق درباره استفاده از زمان‌های فراغت و احساس رضایت از کنار هم بودن در این اوقات است.

۷. مسائل شخصیتی

مقیاس «مسائل شخصیتی» (Personality issues) با ۳۱ سؤال رضایت یا عدم رضایت همسران را از ویژگی‌ها، صفات و رفتارهای همدیگر می‌سنجد. نمره بالا نشان‌دهنده رضایت از ویژگی‌های شخصیتی همسر است.

۸. صله ارحام

این مقیاس با ۴ سؤال نگرش و کنش همسران را در رابطه با رفت و آمد با اقوام و فامیل می‌سنجد. نمره بالا نشان‌دهنده نگرش مثبت به‌اندازه روابط و احساس رضایت از آن است. البته یک سؤال نیز برای نقش‌های جنسیتی در نظر گرفته شد.

تعیین ساختار عاملی پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی»

بعد از اجرا، اطلاعات ۶۵۰ پرسشنامه که به‌صورت کامل پرشده بود، تجزیه و تحلیل گردید. بررسی روایی سازه پرسشنامه، به محقق در تعیین ساختار عاملی پرسشنامه کمک می‌کند. نتایج تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس نشان داد که شش عامل «ارتباط جنسی»، «ارتباط کلامی و غیرکلامی مثبت»، «ارتباط کلامی و غیرکلامی منفی»، «پایبندی مذهبی»، «رفت و آمد فامیلی» و «مدیریت امور مالی»، در بخش «مهارتی» پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» وجود دارد.

در بخش «شخصیتی» پرسشنامه سه عامل «روان‌آزرده‌خویی»، «همراه یا موافق» و «بدبین» (پارانویاگونه) مشخص شدند.

برای نهایی کردن تعداد عوامل، از واریانس تبیین‌شده توسط هر عامل (دست‌کم هر عامل پنج درصد واریانس را تبیین کند) و میزان ارزش ویژه (ارزش‌های ویژه بالاتر از ۱) عامل‌های استخراج‌شده بعدی موجود در این تحلیل استفاده شد. بعد از تحلیل عاملی و حذف سؤال‌هایی که همبستگی پایینی با خرده‌مقیاس‌ها داشتند، پنجاه سؤال برای پرسشنامه رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی نهایی گردید.

یافته‌های تحقیق

نتایج به‌دست‌آمده در سه قسمت «تحلیل گزینه» و «روایی» گزارش شده است که قسم اخیر، خود شامل «روایی سازه» («تحلیل عاملی اکتشافی»: Exploratory factor analysis) و «اعتبار» به بررسی دقت این ابزار می‌پردازد.

برای بررسی روایی سازه پرسشنامه، در چند مرحله براساس ملاک‌های ذیل، سؤال‌های نامناسب کنار گذاشته شد. در تحلیل توزیع فراوانی سؤال‌ها، باید همبستگی سؤال‌ها با کل مؤلفه کمتر از ۰/۲۰ نباشد؛ همبستگی بین سؤال‌ها کمتر از ۰/۵۰ نباشد، بار عاملی سؤال‌ها با توجه به اینکه این پرسشنامه برای اولین بار در حال ساخت است، کمتر از ۰/۴۰ نباشد؛ قریب ۹۰ درصد از شرکت‌کنندگان به یک گزینه در یک سؤال پاسخ نداده باشند؛ حذف سؤالی که موجب افزایش ضریب آلفای کرونباخ مؤلفه، تا ده‌صدم یا بیشتر بشود.

برای بررسی ساختار عاملی پرسشنامه (بخش مهارت‌ها) از شیوه «تحلیل مؤلفه‌های اصلی» و «چرخش واریماکس» استفاده شد. معنادار بودن آزمون «مربع کای» بارتلت حداقل شرط لازم برای انجام تحلیل عاملی است. در این مطالعه مقدار آزمون کرویت بارتلت با مقدار مربع کای $6681/99$ و با درجه آزادی 378 و همچنین سطح معناداری $0/0001$ نشان داد که این مفروضه برقرار است. علاوه بر آن نتایج نشان داد: مقدار شاخص کفایت نمونه‌برداری برابر با $0/91$ است؛ یعنی ضرایب همبستگی صفر مرتبه از ضرایب همبستگی تفکیکی بیشتر است. چون مقدار حداقل این شاخص برای کسب اطمینان از کفایت ماتریس داده‌ها برای عامل‌پذیری، $0/60$ است و مقدار به‌دست‌آمده از این مقدار بیشتر است. پس این امکان وجود دارد که ساختار عاملی پرسشنامه بررسی شود.

در ادامه با استفاده از شیوه «مؤلفه اصلی» و «چرخش واریماکس» با حداقل بارگذاری $0/40$ هر سؤال (میرز و همکاران، ۱۳۹۱) بر روی ساختار عاملی بررسی شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد: شش عامل استخراج می‌شود. برخی از سؤال‌ها به علت بار عاملی کمتر از $0/40$ و عدم همبستگی کافی با مؤلفه، با توجه به ملاک‌های حذف، از تحلیل کنار گذاشته شدند، و سؤال‌های باقی‌مانده که بر روی عامل‌ها بارگذاری شده بودند $56/80$ درصد از واریانس کل مقیاس را تبیین کرد (جدول ۱). برای نهایی کردن تعداد عوامل، از واریانس تبیین‌شده توسط هر عامل - هر عامل دست‌کم پنج‌درصد واریانس را تبیین کند - و میزان ارزش ویژه (ارزش‌های ویژه بالاتر از ۱) عامل‌های استخراج‌شده بعدی موجود در این تحلیل استفاده شد.

جدول ۱: ارزش ویژه، واریانس تبیین‌شده و واریانس تراکی تبیین‌شده توسط عامل‌های استخراج‌شده از مهارت‌های زناشویی

خردمقیاس‌ها	ارزش ویژه	واریانس تبیین‌شده	واریانس تبیین‌شده تراکی
ارتباط جنسی	۸/۱۸	۲۹/۲۲	۲۹/۲۲
ارتباط کلامی غیر کلامی منفی	۱/۹۵	۶/۹۶	۳۶/۱۸
ارتباط کلامی غیر کلامی مثبت	۱/۶۸	۶/۰۱	۴۲/۱۹
رفت و آمد فامیلی	۱/۴۸	۵/۲۸	۴۷/۴۷
پایبندی مذهبی	۱/۲۸	۴/۹۳	۵۲/۴۰
مدیریت امور مالی	۱/۲۳	۴/۴۱	۵۶/۸۰

نتایج به‌دست‌آمده از عامل‌های استخراج‌شده، شش عامل را تأیید کرد که - به ترتیب - با توجه به سؤال‌های هر عامل، «ارتباط جنسی» (۸ گویه)، «ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی» (۶ گویه)، «ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت» (۴ گویه)، رفت و آمد فامیلی (۴ گویه)، پایبندی مذهبی (۳ گویه) و «مدیریت امور مالی» (۳ گویه) نامیده شد. قابل توجه آنکه بارهای عاملی با توجه به ساخت پرسشنامه (میرز و همکاران، ۱۳۹۱) برای اولین مرتبه بالاتر از $0/40$ در نظر گرفته شده است. علاوه بر آن اشتراک بالای هر سؤال با عامل خود نشان می‌دهد که سؤال‌های هر مؤلفه بیشترین بار عاملی را بر روی عامل خود دارند که این نشانه تأیید سازه زیربنایی هر عامل است.

جدول ۲: سؤال‌ها، بار عاملی و اشتراک هر سؤال با عامل اختصاصی

اشتراک	بار عاملی	عبارت
		عامل اول: ارتباط جنسی
۰/۷۵	۰/۸۳	از رابطه جنسی با همسر لذت می‌برم.
۰/۷۰	۰/۷۹	روابط جنسی‌ام لذت‌بخش و ارضاکنده نیست.
۰/۵۴	۰/۶۷	ملاعبه (معاشقه) با همسرم برایم لذت‌بخش است.
۰/۵۸	۰/۶۶	همسرم هنگام رابطه جنسی مراقب است که نیازهای من نیز برآورده شود.
۰/۴۷	۰/۶۳	قبل از رابطه جنسی با همسرم رفتار لذت‌بخشی نداریم.
۰/۴۶	۰/۵۸	همسرم در رابطه جنسی به فکر خواسته‌های خودش است.
۰/۳۶	۰/۵۴	از رفتار جنسی نامتعارف همسرم اذیت می‌شوم.
۰/۵۷	۰/۴۷	قبل از نزدیکی جنسی، همسرم نظافت شخصی خود را رعایت می‌کند.
		عامل دوم: ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی
۰/۶۲	۰/۷۲	با همسرم بگومگوهای طولانی داریم.
۰/۶۲	۰/۷۲	اگر موافق یا همراه صحبت همسرم نباشم، صدایش را بلند می‌کند و داد و بیداد راه می‌اندازد.
۰/۶۷	۰/۶۷	همسرم با زبان و گفتارش مرا اذیت می‌کند.
۰/۵۲	۰/۶۲	یکی از رفتارهای زشت همسرم با من، جر و بحث کردن در مکان عمومی است.
۰/۴۵	۰/۶۲	مشاجرات ما به کتک‌کاری منجر می‌شود.
۰/۶۴	۰/۶۰	نحوه گفتار و رفتار همسرم باعث اذیت می‌شود.
		عامل سوم: ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت
۰/۷۰	۰/۸۱	همسرم تلاش می‌کند محبتش را به صورت کلامی ابراز کند.
۰/۶۸	۰/۷۴	همسرم دستان مرا با عشق در دست می‌گیرد.
۰/۶۱	۰/۷۲	همسرم محبت خود را با بوسیدنم نشان می‌دهد.
۰/۴۲	۰/۵۱	همسرم به بهانه‌های مختلف به من هدیه می‌دهد.
		عامل چهارم: رفت و آمد فامیلی
۰/۵۶	۰/۷۳	رفت و آمد با فامیل می‌تواند زندگی ما را مستحکم کند.
۰/۵۷	۰/۶۷	با فامیل و خویشاوندان رفت و آمد داریم.
۰/۵۸	۰/۶۷	همسرم با فامیل من رفت و آمد ندارد.
۰/۴۶	۰/۵۴	زمینه دعواها و مشاجرات ما رفت و آمد با فامیل است.
		عامل پنجم: پایبندی مذهبی
۰/۶۹	۰/۸۱	همسرم به من خیانت می‌کند.
۰/۶۹	۰/۸۱	همسرم با دیگران (نامحرم) رابطه گناه‌آلود دارد.
۰/۴۹	۰/۶۴	نوع نگاه همسرم به نامحرم نادرست و ناپسند است.
		عامل ششم: مدیریت امور مالی
۰/۵۹	۰/۷۴	به اندازه درآمدان خرج می‌کنیم.
۰/۵۶	۰/۷۳	به قدر ضرورت خرج می‌کنیم.
۰/۵۳	۰/۶۹	دخل و خرج خانه ما متناسب با داشته‌هایمان است.

ساخت و تحلیل عاملی مقیاس رضایت زناشویی اسلامی ♦ ۱۹

ویژگی‌های «شخصیت» بخش دوم پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» بود که در پرسشنامه اولیه شامل ۳۱ سؤال بود. مقدار آزمون «کرویت» بارتلت با مقدار مربع کای $۸۵۶۹/۱۹$ و با درجه آزادی ۳۳۱ و همچنین سطح معناداری $۰/۰۰۱$ نشان داد که حداقل شرط برای انجام تحلیل عاملی برقرار است. علاوه بر آن نتایج نشان داد: مقدار شاخص کفایت نمونه‌برداری برابر $۰/۹۶$ است. چون مقدار حداقل این شاخص برای کسب اطمینان از کفایت ماتریس داده‌ها برای عامل‌پذیری، $۰/۶۰$ است و مقدار به‌دست‌آمده از این مقدار بیشتر است، پس این امکان وجود دارد که ساختار عاملی پرسشنامه بررسی شود.

در ادامه با استفاده از شیوه مؤلفه اصلی و چرخش واریانس با حداقل بارگذاری $۰/۴۰$ هر سؤال بر روی ساختار عاملی بررسی شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که سه عامل استخراج می‌شود و برخی از سؤال‌ها به‌علت بار عاملی کمتر از $۰/۴۰$ و عدم همبستگی کافی با مؤلفه با توجه به ملاک‌های حذف، از تحلیل کنار گذاشته شدند و سؤال‌های باقی‌مانده که بر روی عامل‌ها بارگذاری شده بودند $۶۰/۸۵$ درصد از واریانس کل مقیاس را تبیین کردند (جدول ۳). برای نهایی کردن تعداد عوامل، از واریانس تبیین‌شده توسط هر عامل - حداقل هر عامل پنج‌درصد واریانس را تبیین کند - و میزان ارزش ویژه (ارزش‌های ویژه بالاتر از ۱) عامل‌های استخراج‌شده بعدی موجود در این تحلیل استفاده شد (جدول ۳).

جدول ۳: ارزش ویژه، واریانس تبیین‌شده و واریانس تراکمی تبیین‌شده توسط عامل‌های استخراج‌گردیده از شخصیت

خردمقیاس‌ها	ارزش ویژه	واریانس تبیین‌شده	واریانس تبیین‌شده تراکمی
روان‌آزرده‌خوبی	۱۰/۶۸	۴۸/۵۵	۴۸/۵۵
همراه یا موافق	۱/۴۰	۶/۳۹	۵۴/۹۳
بدبین (پارانویاگونه)	۱/۳۰	۵/۹۲	۶۰/۸۵

نتایج به‌دست‌آمده از عامل‌های استخراج‌شده (جدول ۳) سه عامل را تأیید کرد که - به ترتیب - با توجه به سؤال‌های هر عامل «روان‌آزرده‌خوبی» (۱۰ گویه)، «همراه یا موافق» (۸ گویه) و «بدبین» (پارانویاگونه) (۴ گویه) نامیده شد. علاوه بر آن بارهای عاملی با توجه به ساخت پرسشنامه (مبیز و همکاران، ۱۳۹۱) برای اولین مرتبه بالاتر از $۰/۴۰$ در نظر گرفته شده است. همچنین اشتراک بالای هر سؤال با عامل خود، نشان می‌دهد که سؤال‌های هر مؤلفه بیشترین بار عاملی را بر روی عامل خود دارند که این نشانه تأیید سازه زیربنایی هر عامل است (جدول ۴).

جدول ۴: سؤال‌ها، بار عاملی و اشتراک هر سؤال با عامل اختصاصی

عبارت	بار عاملی	اشتراک
عبارت اول: روان‌آزرده‌خوبی		
همسرم زود عصبانی می‌شود.	۰/۸۲	۰/۷۰
همسرم آدم بدخلقی است.	۰/۷۵	۰/۶۴
عصبی بودن همسرم زندگی را بر من سخت کرده است.	۰/۶۹	۰/۶۵
همسرم اهل سرزنش است.	۰/۶۷	۰/۶۲
اگر اشتباهی از من سر بزند همسرم به سرعت انتقام می‌گیرد.	۰/۶۰	۰/۶۱
رفتارهای همسرم سلطه‌گراانه و دیکتاتورمانه است.	۰/۶۰	۰/۶۰
زمانی که همسرم از من ناراحت است، دیر راضی می‌شود.	۰/۵۹	۰/۴۷

۰/۴۷	۰/۵۷	همسرم فحاش است.
۰/۵۶	۰/۵۵	همسرم اهل کینه به‌دل گرفتن است.
۰/۵۲	۰/۵۳	همسرم به هر بهانه‌ای مرا خوار و خفیف می‌کند.
عامل دوم: موافق یا همراه		
۰/۶۹	۰/۷۷	همسرم در زندگی مرا همراهی می‌کند.
۰/۶۳	۰/۶۹	من و همسرم با هم صمیمی هستیم.
۰/۶۰	۰/۶۷	همسرم خوبی مرا با خوبی جواب می‌دهد.
۰/۶۰	۰/۶۶	همسرم مایه آرامش من است.
۰/۴۸	۰/۶۴	همسرم فردی راستگو است.
۰/۶۱	۰/۶۴	همسرم بدون چشمداشت از من نیکی می‌کند.
۰/۳۹	۰/۶۰	همسرم سخاوتمند است.
۰/۵۶	۰/۵۵	اگر اشتباهی از من سر بزند همسرم عذرخواهی مرا می‌پذیرد.
عامل سوم: بدبین (پارانویاگونه)		
۰/۷۸	۰/۸۱	همسرم آدم بدبین و شکاکی است.
۰/۷۷	۰/۸۱	بدگمانی همسرم آرامش زندگی ما را کم کرده است.
۰/۷۳	۰/۸۱	مشکلات زندگی‌مان از سوءظن همسرم نشئت می‌گیرد.
۰/۷۰	۰/۷۰	بددلی همسرم موجب شده از زندگی زناشویی‌ام احساس خستگی کنم.

برای بررسی اعتبار عامل‌های بخش «مهارت‌های زناشویی» از شیوه «همسانی درونی» روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. نتایج نشان داد که آلفای کرونباخ برای عامل «ارتباط جنسی»، «ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی»، «ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت»، «رفت و آمد فامیلی»، «پایبندی مذهبی» و «مدیریت امور مالی» - به ترتیب برابر با ۰/۸۴، ۰/۸۵، ۰/۷۷، ۰/۶۶، ۰/۶۰ و ۰/۶۱ است.

برای کل پرسشنامه در بخش «مهارت‌ها» مقدار آلفای کرونباخ به‌دست‌آمده برابر با ۰/۷۸ است. همچنین اعتبار عامل‌های بخش «شخصیت» نیز از شیوه همسانی درونی روش آلفای کرونباخ بررسی شد. نتایج نشان داد که آلفای کرونباخ - به ترتیب - در «روان‌آزرده‌خویی»، «بدبین» (پارانویاگونه) و «همراه یا موافق» برابر با ۰/۹۱، ۰/۸۸ و ۰/۸۸ است.

برای کل پرسشنامه در بخش «شخصیت» میزان همسانی درونی از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به‌دست‌آمد. علاوه بر این، ضرایب تشخیص هر سؤال بررسی شد. این ضریب بین صفر تا ۱ است و هرچه به سمت یک نزدیک‌تر می‌شود، به‌معنای آن است که سؤال می‌تواند میزان رضایت زناشویی افراد را تشخیص دهد. نتایج حاکی از آن است که ضرایب تشخیص در عامل‌های بخش مهارت‌های زناشویی و ویژگی‌های شخصیت در حد بسیار مطلوب است. علاوه بر این نتایج به‌دست‌آمده از حذف سؤال‌ها و محاسبه دوباره همسانی درونی سؤال‌ها (اعتبار) نشان می‌دهد که سؤال‌ها ارزش بالایی در تشخیص رضایت زناشویی دارند و با حذف سؤال‌ها آلفای کرونباخ کاهش می‌یابد (جدول ۵).

ساخت و تحلیل عاملی مقیاس رضایت زناشویی اسلامی

۲۱

جدول ۵: آماره‌های توصیفی، ضریب تشخیص، اعتبار و کاهش اعتبار با حذف هر سؤال در بخش مهارت‌های زناشویی

اعتبار کل عامل اول ۰/۸۴				عبارت
α	D	SD	M	عامل اول: ارتباط جنسی
۰/۸۰	۰/۷۶	۰/۸۶	۳/۲۶	از رابطه جنسی با همسر لذت می‌برم.
۰/۸۱	۰/۷۱	۰/۹۷	۲/۹۹	روابط جنسی ام لذت‌بخش و ارضاکنده نیست.
۰/۸۳	۰/۵۹	۰/۸۱	۳/۳۹	ملاعبه (معاقبه) با همسرم برایم لذت‌بخش است.
۰/۸۲	۰/۶۵	۰/۸۷	۳/۳۸	همسرم هنگام رابطه جنسی مراقب است که نیازهای من نیز برآورده شود.
۰/۸۳	۰/۵۳	۱/۱۳	۲/۸۳	قبل از رابطه جنسی با همسرم رفتار لذت‌بخشی نداریم.
۰/۸۳	۰/۵۴	۱/۰۵	۲/۰۳	همسرم در رابطه جنسی به فکر خواسته‌های خودش است.
۰/۸۴	۰/۴۵	۱/۱۷	۲/۹۷	از رفتار جنسی نامتعارف همسرم اذیت می‌شوم.
۰/۸۳	۰/۵۰	۱/۰۳	۲/۹۰	قبل از نزدیکی جنسی، همسرم نظافت شخصی خود را رعایت می‌کند.
اعتبار کل عامل دوم ۰/۸۵				عامل دوم: ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی
۰/۸۲	۰/۶۶	۱/۰۲	۲/۸۲	با همسرم بگومگوهای طولانی داریم.
۰/۸۲	۰/۶۷	۱/۱۴	۲/۹۳	اگر موافق یا همراه صحبت همسرم نباشم، صدایش را بلند می‌کند و داد و بیداد راه می‌اندازد.
۰/۸۱	۰/۷۲	۱/۰۷	۲/۹۶	همسرم با زبان و گفتارش مرا اذیت می‌کند.
۰/۸۴	۰/۶۰	۰/۹۱	۲/۴۰	یکی از رفتارهای زشت همسرم با من، جر و بحث کردن در مکان عمومی است.
۰/۸۵	۰/۴۸	۰/۷۶	۳/۶۲	مشاجرات ما به کتک کاری منجر می‌شود.
۰/۸۱	۰/۷۱	۱/۰۵	۲/۸۱	نحوه گفتار و رفتار همسرم موجب اذیت می‌شود.
اعتبار کل عامل سوم ۰/۷۲				عامل سوم: ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت
۰/۶۹	۰/۶۲	۱/۰۳	۲/۷۰	همسرم تلاش می‌کند محبتش را به صورت کلامی ابراز کند.
۰/۶۸	۰/۶۵	۱/۱۵	۲/۷۵	همسرم دستان مرا با عشق در دست می‌گیرد.
۰/۷۱	۰/۵۹	۱/۰۸	۲/۸۳	همسرم محبت خود را با بوسیدنم نشان می‌دهد.
۰/۷۸	۰/۴۴	۱/۱۲	۱/۶۴	همسرم به بهانه‌های گوناگون به من هدیه می‌دهد.
اعتبار کل عامل چهارم ۰/۶۶				عامل چهارم: رفت و آمد فامیلی
۰/۶۲	۰/۳۹	۱/۱۲	۲/۱۸	رفت و آمد با فامیل می‌تواند زندگی ما را مستحکم کند.
۰/۵۵	۰/۵۲	۰/۹۳	۳	با فامیل و خویشاوندان رفت و آمد داریم.
۰/۵۳	۰/۵۲	۱/۲۸	۲/۸۴	همسرم با فامیل من رفت و آمد ندارد.
۰/۶۵	۰/۳۵	۱/۱۲	۲/۷۲	زمینه دعواها و مشاجرات ما رفت و آمد با فامیل است.
اعتبار کل عامل پنجم ۰/۶۰				عامل پنجم: پایبندی مذهبی
۰/۴۵	۰/۴۹	۰/۴۵	۳/۹۰	همسرم به من خیانت می‌کند.
۰/۴۴	۰/۵۲	۰/۴۱	۳/۹۱	همسرم با دیگران (نامحرم) رابطه گناه‌آلود دارد.
۰/۷۰	۰/۴۳	۰/۹۲	۲/۵۶	نوع نگاه همسرم به نامحرم نادرست است.
اعتبار کل عامل ششم ۰/۶۱				عامل ششم: مدیریت امور مالی
۰/۵۰	۰/۴۲	۰/۹۱	۳/۱۸	به اندازه درآمدمان خرج می‌کنیم.
۰/۵۳	۰/۴۰	۰/۹۰	۳/۰۱	به قدر ضرورت خرج می‌کنیم.
۰/۴۹	۰/۴۳	۰/۹۳	۳/۱۲	دخل و خرج خانه ما متناسب با داشته‌هایمان است.

نکته: M: میانگین؛ SD: انحراف استاندارد؛ D: ضریب تشخیص هر سؤال؛ α : مقدار آلفای کرونباخ وقتی سؤال حذف شود.

در جدول (۶) آماره‌های مرتبط با بخش «شخصیت» پرسشنامه ارائه شده است:

جدول ۶: آماره‌های توصیفی، ضریب تشخیص، اعتبار و کاهش اعتبار با حذف هر سؤال در عامل‌های بخش شخصیت

اعتبار کل عامل اول ۰/۹۱+				عبارت
α	D	SD	M	عامل اول: روان‌زدرده‌خویی
۰/۹۱	۰/۶۷	۱/۱۶	۲/۱۴	همسرم زود عصبانی می‌شود.
۰/۹۰	۰/۷۱	۰/۹۶	۲/۱۷	همسرم آدم بدخلقی است.
۰/۹۰	۰/۷۳	۱/۱۴	۲/۹۱	عصبی بودن همسرم زندگی را بر من سخت کرده است.
۰/۹۰	۰/۷۳	۱/۰۸	۲/۷۸	همسرم اهل سرزنش است.
۰/۹۰	۰/۷۲	۱/۱۵	۲/۹۱	اگر اشتباهی از من سر بزند همسرم به سرعت انتقام می‌گیرد.
۰/۹۰	۰/۷۱	۱/۱۴	۳/۰۲	رفتارهای همسرم سلطه‌گرانه و دیکتاتورماناانه است.
۰/۹۱	۰/۶۱	۱/۰۸	۲/۵۶	زمانی که همسرم از من ناراحت است، دیر راضی می‌شود.
۰/۹۱	۰/۶۳	۰/۸۷	۳/۵۱	همسرم فحاش است.
۰/۹۱	۰/۶۹	۱/۱۵	۲/۹۲	همسرم اهل کینه بددل گرفتن است.
۰/۹۱	۰/۶۶	۰/۸۸	۳/۴۶	همسرم به هر بهانه‌ای مرا خوار و خفیف می‌کند.
اعتبار کل عامل دوم ۰/۸۸				عامل دوم: همراه یا موافق یا همراه
۰/۸۶	۰/۷۳	۰/۹۳	۳/۲۸	همسرم در زندگی مرا همراهی می‌کند.
۰/۸۷	۰/۷۱	۰/۸۴	۳/۳۲	من و همسرم با هم صمیمی هستیم.
۰/۸۷	۰/۷۰	۰/۸۶	۳/۳۰	همسرم خوبی مرا با خوبی جواب می‌دهد.
۰/۸۷	۰/۶۹	۰/۸۳	۳/۴۰	همسرم مایه آرامش من است.
۰/۸۸	۰/۵۷	۰/۷۸	۳/۴۹	همسرم راستگوست.
۰/۸۷	۰/۷۱	۱/۰۸	۲/۸۹	همسرم بدون چشمداشت از من نیکی می‌کند.
۰/۸۹	۰/۵۰	۱/۰۱	۳/۰۲	همسرم سخاوتمند است.
۰/۸۷	۰/۶۶	۰/۹۱	۳/۱۸	اگر اشتباهی از من سر بزند همسرم عذرخواهی مرا می‌پذیرد.
اعتبار کل عامل سوم ۰/۸۸				عامل سوم: بدبین (پارانویاگونه)
۰/۸۴	۰/۷۸	۰/۹۹	۳/۴۲	همسرم آدم بدبین و شکاکی است.
۰/۸۴	۰/۷۷	۱/۰۲	۳/۳۹	بدگمانی همسرم آرامش زندگی ما را کم کرده است.
۰/۸۶	۰/۷۲	۰/۹۸	۳/۴۵	مشکلات زندگی مان از سوءظن همسرم نشئت می‌گیرد.
۰/۸۶	۰/۷۲	۰/۹۶	۳/۴۹	بددلی همسرم موجب شده است از زندگی زناشویی‌ام احساس خستگی کنم.

نکته: M: میانگین؛ SD: انحراف استاندارد؛ D: ضریب تشخیص هر سؤال؛ α : مقدار آلفای کرونباخ وقتی سؤال حذف شود.

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سؤال اول پژوهش درباره روایی محتوایی پرسشنامه، می‌توان گفت: یکی از مهم‌ترین مشکلات پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه زناشویی، نبود ابزاری معتبر و روا متناسب با فرهنگ اسلامی برای اطلاع از حوزه‌های مشکل، میزان و شدت آنهاست. با اینکه در مطالعات متعدد (کارلسون و همکاران، ۱۳۷۸) تأکید شده که ازدواج مقوله‌ای وابسته به فرهنگ است، اما پژوهشگران ایرانی از ابزارهای ترجمه‌شده‌ای استفاده می‌کنند که در فرهنگ‌های غربی شکل گرفته‌اند (برای مثال: مؤمنی و ضابط، ۱۳۹۳؛ پورمحسنی و همکاران، ۱۳۹۰؛ اعتمادی و برآبادی، ۱۳۹۳).

با توجه به اینکه تشخیص و سنجش مشکلات زناشویی در فرهنگ اسلامی ایرانی نیازمند ابزاری برگرفته از آموزه‌های اسلامی بود، پرسشنامه اولیه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» بعد از طی ۱۴ مرحله و ۱۲۵ سؤال آماده شد و ۶۵۰ تن به‌صورت در دسترس و داوطلبانه به آن پاسخ دادند. ۵۰ سؤال بعد از تحلیل عاملی، در پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» جای گرفت. روایی محتوایی پرسشنامه اولیه توسط ۶ تن از روان‌شناسان که هم تجربه کار بالینی در حوزه خانواده را داشتند و هم در حوزه علوم اسلامی و روایات متبحر بودند، با دو شاخص (CVR) ضریب نسبی روایی محتوا و (CVI) شاخص روایی محتوا بررسی شد.

هدف از این نوع ارزیابی پاسخ به این سؤال است که آیا ابزار قابلیت اندازه‌گیری هدف تعریف‌شده را دارد یا خیر؟ بدین‌روی از قضاوت افراد خبره در زمینه تخصصی مدنظر استفاده می‌شود. برای تعیین CVR از متخصصان درخواست می‌شود تا هر گویه را براساس طیف سه قسمتی «ضروری است»، «مفید است ولی ضرورتی ندارد» و «ضرورتی ندارد» بررسی نماید. سپس پاسخ‌ها مطابق فرمول محاسبه می‌گردد. با توجه به اظهارنظر شش کارشناس درباره روایی محتوایی پرسشنامه و اینکه باید مطابق جدول لاوشه ۹۹٪ هماهنگی بین این متخصصان وجود می‌داشت، در نهایت، ۴۸ سؤال حذف شد و ۱۲۵ سؤال باقی ماند. پس می‌توان در پاسخ به پرسش اول گفت که پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» از روایی محتوای لازم برخوردار است.

همچنین در پاسخ به این سؤال که پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» از چند عامل اشباع شده است، می‌توان گفت: روایی سازه با استفاده از تحلیل عامل اکتشافی نشان داد که پرسشنامه از دو بخش «مهارت» و «شخصیت» و از نه عامل اشباع شده است. بخش مهارت‌های زناشویی دارای شش عامل «ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت»، «ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی»، «ارتباط جنسی»، «پایبندی مذهبی»، «رفت و آمد فامیلی» و «مدیریت امور مالی» است.

بخش «شخصیت» نیز دارای سه عامل «روان‌آزوده‌خوبی»، «موافق یا همراه» و «بدبین» (پارانویاگونه) است. نتایج نشان می‌دهد که رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی زمانی حاصل می‌شود که زوجین، هم دارای

مهارت‌هایی در زندگی زناشویی‌شان و هم دارای ویژگی‌های شخصیتی باشند که زندگی‌شان را با سعادت و رضایت همراه کند.

پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد که عوامل شخصیت با رضایتمندی زناشویی رابطه دارند (کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲). همچنین محققان زوجین متعارض را ناراضی از عادات و شخصیت همسر و دارای مشکل ارتباطی در حوزه‌های گوناگون می‌دانند (فاورز و اولسون، ۱۹۹۲؛ شاکریان و همکاران، ۱۳۹۱؛ قلی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹). این نتایج نشان می‌دهد که یکی از عوامل مهم در رضایتمندی زناشویی صفات و عوامل شخصیتی زوجین است. از این رو وجود این بخش در پرسشنامه کاملاً قابل توجیه است. با توجه به اینکه شخصیت و صفات شخصیتی در زیرساخت روانی روابط پایدار نقش دارند، بنابراین پیش‌بینی‌کننده‌های مهمی برای موفقیت و یا بدکارکردی رابطه خواهند بود (دانیلان و همکاران، ۲۰۰۴، به نقل از: هوستون و هوتس، ۱۹۹۸).

در بخش «شخصیت» سه عامل «روان‌آزرده‌خویی»، «همراه یا موافق» و «بدبین» (پارانویاگونه) به‌دست آمد. مطالعات حاکی از رابطه معنادار «روان‌آزرده‌خویی» با «رضایتمندی زناشویی» است (برای مثال: دانیلان و همکاران، ۲۰۰۴؛ کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲).

مک‌کری و کاستا معتقدند: کسی که دارای ویژگی «روان‌آزرده‌خویی» است به‌آسانی از اشیا و اشخاص کسل می‌شود؛ از موفقیت خود، خانواده، محدودیت‌های زندگی، سلامت خویش و آینده ناراضی است؛ احساس ناامنی می‌کند؛ معمولاً مضطرب، افسرده، با احساس گناه، عزت نفس پایین، عصبی (تنیده)، غیرمنطقی، خجالتی و کمرو، به‌ویژه در مواجهه با غریبه‌ها دمدمی و بیش از حد حساس و دائم نگران است؛ و سطح بالایی از هیجان منفی را نشان می‌دهد. ممکن است عقاید و انتظارات غیرواقعی نیز داشته و در مقابله با فشار روانی موفقیت‌چندانی نداشته باشند (پروین، ۱۳۸۹).

«روان‌آزرده‌خویی» از حوزه‌های گوناگونی بر رضایتمندی زناشویی اثر منفی می‌گذارد. کارنی و برادبری (۱۹۹۵) معتقدند: صفات شخصیتی همچون «روان‌آزردگی» آسیب‌های پایداری را به وجود می‌آورند که این آسیب‌ها بر چگونگی سازگاری زوج‌ها با تجارب استرس‌زا اثر گذاشته، در نتیجه، رضایتمندی زناشویی را تحت تأثیر قرار می‌دهند (دانیلان و همکاران، ۲۰۰۴).

همچنین محققان نشان داده‌اند که مردان و زنانی در روابطشان خوشبخت‌ترند که ویژگی‌های بین‌فردی همسرشان را آرمانی ببینند. چون افراد روان‌آزرده به‌صورت مزمن در معرض هیجان‌های منفی هستند، احتمال کمتری وجود دارد که همسرانشان را به‌صورت ایده‌آل ببینند که این به‌نوبه خود، سطح پایین‌تر رضایتمندی را پیش‌بینی می‌کند (بوچارد و همکاران، ۱۹۹۹).

عامل «موافق یا همراه» با عامل توافق‌گرایی در پرسشنامه «نتو» تشابه دارد. یک فرد موافق اساساً نوع دوست است، با دیگران همدردی می‌کند و مشتاق است کمک کند و باور دارد که دیگران نیز متقابلاً کمک‌کننده هستند. متواضع و دل‌رحم است و به دیگران اعتماد می‌کند. در مقابل، فرد ناموافق ستیزه‌جو، خودمدار و شکاک و رقابت‌جوست (گروسی فرشی، ۱۳۸۰، به نقل از: مک‌کری، کاستا و هالند، ۱۹۸۴).

تحقیقات از رابطه مثبت و معنادار «توافق‌گرایی» با «رضایت‌مندی زناشویی» حکایت دارد (کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲؛ شاکریان و همکاران، ۱۳۹۱). چون «توافق‌گرایی» همکاری، اعتماد و فروتنی را می‌سنجد، این صفت بر سبک تعامل دوطرفه یک زوج تأثیر می‌گذارد و می‌تواند پیش‌بینی‌کننده کیفیت زناشویی بیشتر باشد (کاندیف و همکاران، ۲۰۱۲).

عامل «بدبین» (پارانویاگونه) یکی دیگر از عوامل پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» است. هرچند محقق نتوانست پژوهشی را در خصوص بدبینی با رضایت‌مندی زناشویی پیدا کند، اما مفهوم مقابل آن، یعنی «خوش‌بینی» در ادبیات پژوهشی جایگاه قابل توجهی دارد.

سیواستاو و دیگران (۲۰۰۶، به نقل از: ترور و وود، ۲۰۱۴) دریافتند که نه تنها خود افراد خوش‌بین، بلکه همسران آنها نیز سطح رضایت‌مندی رابطه‌ای بالاتری دارند. مطالعه طولی اسد و دیگران (۲۰۰۷، به نقل از: ترور و وود، ۲۰۱۴) نشان داده است که «خوش‌بینی» می‌تواند پیش‌بینی‌کننده خوبی برای رضایت‌مندی رابطه‌ای باشد. در تبیین این نتایج می‌توان گفت: افراد خوش‌بین حمایت بیشتری را درک می‌کنند که این به نوبه خود سطح رضایت‌مندی را بالاتر می‌برد (ترور و وود، ۲۰۱۴، به نقل از: سیواستاو و دیگران، ۲۰۰۶).

افراد خوش‌بین به واسطه ویژگی «خوش‌بینی» حل مسئله همکارانه بیشتری را نشان می‌دهند و این نیز به نوبه خود، احتمال توافق بر سر موضوعات و تعارض‌ها را بیشتر کرده، موجب افزایش رضایت‌مندی زناشویی می‌شود (ترور و وود، ۲۰۱۴، به نقل از: اسد و دیگران، ۲۰۰۷).

بخش دیگری که در پرسشنامه «رضایت زناشویی» وجود دارد، بخش «مهارت‌های زناشویی» است. این بخش دارای شش عامل «ارتباط کلامی و غیرکلامی مثبت»، «ارتباط کلامی و غیرکلامی منفی»، «ارتباط جنسی»، «پایبندی مذهبی»، «ارتباطات فامیلی» و «مدیریت امور مالی» است.

«ارتباط» یکی از موضوعات کلیدی تحقیقات درباره وضعیت زناشویی است (چی و همکاران، ۲۰۱۳، به نقل از: اسد و دیگران، ۲۰۰۷). وجود و یا عدم مهارت‌های ارتباطی می‌تواند از عوامل تعیین‌کننده در رضایت یا عدم رضایت زناشویی باشد (هالفورد و بادنمن، ۲۰۱۳). این در حالی است که ارتباط متقابل سازنده (مثلاً، پیشنهاد سازش، اعتبار دادن به پیام‌های طرف مقابل) دارای همبندی با کیفیت رابطه است؛ اما پاسخ‌های منفی، از قبیل حملات کلامی، انتقاد (عیب‌جویی)، تدافعی بودن، اهانت یا کناره‌گیری دارای همبندی با آشفتنی رابطه و انحلال و جدایی است (چی و همکاران، ۲۰۱۳).

تحقیق لاورنسی و همکاران (۲۰۰۸) «مهارت‌های ارتباطی» را مهم‌ترین عامل در رضایت زناشویی می‌داند. هالفورد و بادنمن (۲۰۱۳) به درستی اشاره می‌کنند که نقش اجزای غیر کلامی ارتباط در پایداری و رضایتمندی زناشویی در فرهنگ‌های گوناگون مهم است. معلوم گردید که در رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی سه رفتار «بوسیدن»، «هدیه دادن» و «دست در دست همسر قرار دادن» از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

همسو با پژوهش‌های متعددی که بر رابطه عمیق و معنادار ارتباط جنسی و رضایتمندی زناشویی تأکید می‌کند (مک‌نالتی و ویدمن، ۲۰۱۳؛ مارک و جازکوفسکی، ۲۰۱۳؛ اسمیت و همکاران، ۲۰۱۱)، تحلیل عاملی پرسشنامه نشان داد: ارتباط جنسی یکی از مهم‌ترین عوامل رضایت زناشویی است.

«رفت و آمد با فامیل و دوستان» که در آموزه‌های دین از آن به «صله رحم» یاد می‌کنند، یکی دیگر از عوامل بخش مهارت‌هاست. آموزه‌های اسلامی با تأکید فراوان از زوجین می‌خواهند روابط خویشاوندی را با خانواده خود و همسر تعمیق بخشیده، آنها را از قطع روابط برحذر می‌دارند. از این رو وجود عامل «رفت و آمد فامیلی» در پرسشنامه «رضایت زناشویی با رویکرد اسلامی» کاملاً قابل توجه است. حضور عامل «ارتباطات فامیلی» در پرسشنامه رضایت زناشویی با نتایج برخی از پژوهش‌های انجام گرفته در فرهنگ ایرانی همسو می‌باشد (برای مثال: صادقی، ۱۳۸۹؛ محسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰؛ عنایت و همکاران، ۱۳۹۰).

همسو با تحقیقات متعدد که مدیریت امور مالی را یکی از چالش‌های مهم در روابط زناشویی می‌دانند (صابی و همکاران، ۲۰۱۴؛ پیرو، ۲۰۰۶)، آموزه‌های اسلامی نیز به این مهم به‌طور ویژه‌ای اهمیت داده‌اند. ارج نهادن به کار و نهی از بیکاری، تلاش برای رفاه بیشتر خانواده و در عین حال جلوگیری از اسراف، ترویج روحیه قناعت، تدبیر در خرج کردن و امثال این موارد حاکی از اهمیت مسائل مالی از منظر آموزه‌های اسلامی است. در پژوهش‌های ایرانی نیز مسائل مالی به‌مثابه یکی از عوامل تأثیرگذار بر رضایت همسران به‌دست آمده است (برای مثال: محسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰).

آخرین عامل بخش مهارت‌های پرسشنامه، «پایبندی‌های مذهبی» است. فعالیت‌های مذهبی، نه تنها بر سلامت بدن (مثلاً، فشارخون، کارکرد ایمنی)، بلکه بر سلامت روان (افسردگی، کاهش مرگومیر) تأثیر سودمندی دارد (فینچام و همکاران، ۲۰۱۰). شواهدی نیز وجود دارد مبنی بر اینکه دینداری بیشتر با کیفیت زناشویی بالاتر همایند است (صابی و همکاران، ۲۰۱۴، به نقل از: استافورد، ۲۰۱۳).

همچنین اشتغال بیشتر به فعالیت‌های دیندارانه با سطوح بالاتر رضایتمندی زناشویی و ثبات زناشویی ارتباط دارد (فینچام و همکاران، ۲۰۱۰). دانشمندان دریافته‌اند که شرکت در مراسم مذهبی به زوج‌ها در پرداختن به تعارض موجود در زندگی زناشویی‌شان کمک می‌کند و احتمال خیانت را کاهش می‌دهد (اتکینز و کیسل، ۲۰۰۸، به نقل از

فینچام، لامبرت و بیچ، ۲۰۱۰). این یافته‌ها به وضوح تأثیر مذهب و پایبندی مذهبی را بر رضایتمندی زناشویی نشان می‌دهد (فینچام و همکاران، ۲۰۱۰). از این رو طبیعی است که به‌عنوان عامل پرسشنامه قرار گیرند.

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش درباره همسانی درونی کافی و مناسب پرسشنامه می‌توان گفت: بخش «مهارت‌های زناشویی» دارای شش عامل «ارتباط جنسی»، «ارتباط کلامی و غیر کلامی منفی»، «ارتباط کلامی و غیر کلامی مثبت»، «رفت و آمد فامیلی»، «پایبندی مذهبی» و «مدیریت امور مالی» بود که آلفای کرونباخ آن - به ترتیب - ۰/۸۴، ۰/۸۵، ۰/۷۷، ۰/۶۶، ۰/۶۰ و ۰/۶۱ است و برای کل پرسشنامه در بخش مهارت‌ها برابر با ۰/۷۸ - به‌دست آمد. با توجه به اینکه مقدار آلفای سه عامل از شش عامل و نمره کل بخش «مهارت» بالای ۰/۷۵ است، می‌توان نتیجه گرفت: پرسشنامه از همسانی درونی خوبی برخوردار است.

از سوی دیگر، به علت تعداد کم گویه‌های سه عامل دیگر، متوسط بودن آلفا قابل تبیین است. همچنین آلفای کرونباخ بخش «شخصیت» - به ترتیب - در عامل «روان‌آزرده‌خویی»، «بدبین» (پارانویاگونه) و «موافق یا همراه» برابر با ۰/۹۱، ۰/۸۸، و ۰/۸۸ است و برای کل پرسشنامه در این بخش عدد ۰/۹۰ به‌دست آمد. آلفای به‌دست آمده نشانگر همسانی درونی بسیار خوب این بخش از پرسشنامه است.

در مجموع می‌توان گفت: «رضایت زناشویی اسلامی» وضعیتی است که در آن زن و شوهر مسلمان از باهم بودن احساس آرامش دارند و این وضعیت هنگامی به‌دست می‌آید که هر دوی آنها از لحاظ مسائل شخصیتی (روان‌آزرده‌خویی، همراهی و توافق، بدبین) سالم، پخته و بهنجار بوده و دارای مهارت‌های گوناگون زندگی زناشویی (ارتباط کلامی و غیر کلامی، ارتباط جنسی، مدیریت امور مالی و ارتباط فامیلی) و پایبندی مذهبی، به‌ویژه در امور مرتبط با حیا و عفاف باشند.

منابع

- اعتقادی، احمد و حسین احمد برآبادی، ۱۳۹۳، «اتریشی زوج‌درمانگری هیجان‌مدار گروهی بر رضایت زناشویی زوجین مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره آموزش و پرورش ناحیه ۲ مشهد»، *پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره*، سال چهارم، ش ۷، ص ۹۵-۱۱۴.
- بیهقی، ابی‌بکر، ۱۴۲۴ق، *السنن الکبری*، بیروت، دارالکتب العلمیه.
- پروین، جان، ۱۳۸۱، *شخصیت نظریه و پژوهش*، ترجمه محمدجعفر جوادی و پروین کدیور، تهران، آئیش.
- پورمحسنی، فرشته و همکاران، ۱۳۹۰، «اتریشی برنامه‌های توانمندسازی زناشویی بر رضایت‌مندی زناشویی زوجین»، *روانشناسی بالینی*، ش ۹، ص ۲۷-۳۸.
- پیروزمند، علیرضا، ۱۳۹۳، *نظریه بنیادین در مناسبات دین و فرهنگ*، قم، معارف.
- تیمی امدی، عبدالواحدین محمد، ۱۳۶۶، *عمرالحکم و دررالحکم*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- ثنایی ذاکر، باقر، ۱۳۸۷، *مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج*، تهران، بعثت.
- جدیری، جعفر و سیدکاظم رسول‌زاده، ۱۳۸۹، «رابطه رضامندی زناشویی با ثبات هیجانی»، *روانشناسی و دین*، سال سوم، ش ۱۱، ص ۱۹-۲۸.
- حراعلی، محمدبن حسن، ۱۴۰۹ق، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل‌البیت.
- زیبایی‌نژاد، محمدرضا، ۱۳۸۸، «هویت و نقش‌های جنسیتی»، در: *مجموعه مقالات*، تهران، مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری و دفتر مطالعات زن و خانواده.
- شاکریان، عطا و همکاران، ۱۳۹۱، «ارتباط شباهت و تضاد در ویژگی‌های شخصیتی با سازگاری زناشویی»، *علوم رفتاری*، دوره ششم، ش ۳، ص ۲۴۵-۲۵۲.
- شاه‌بهرامی، فرزاد و کامیاب خزایی، ۱۳۹۲، «تفاوت‌های فرهنگی و تأثیر آن بر روابط زناشویی»، *مهندسی فرهنگی*، سال هشتم، ش ۷۶، ص ۱۸۹-۲۰۲.
- شاهمردادی، سمیه و همکاران، ۱۳۹۰، «پیش‌بینی تعارض زناشویی از طریق ویژگی‌های شخصیتی، روانی و جمعیت‌شناختی زوج‌ها»، *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ش ۴۳، ص ۳۳-۴۴.
- صادقی، منصوره‌السادات، ۱۳۸۹، *الگوی تعاملی زناشویی در فرهنگ ایرانی و اثرمندی آموزش مهارت‌های ارتباطی مبتنی بر فرهنگ بر افزایش سازگاری زوجین ناسازگار*، رساله دکتری روانشناسی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- عنایت، حلیمه و همکاران، ۱۳۹۰، «بررسی عوامل مرتبط با اختلافات خانوادگی»، *زن و جامعه*، سال دوم، ش ۱، ص ۱-۲۰.
- قلی‌زاده، زلیخا و همکاران، ۱۳۸۹، «بررسی رابطه پنج عامل شخصیتی با رضایت زناشویی»، *دانشور رفتار*، ش ۴۳، ص ۵۷-۶۶.
- کارلسون، جان و همکاران، ۱۳۷۸، *خانواده‌درمانی تصمیم‌درمان کارآمد*، ترجمه شکوه نوابی‌نژاد، تهران، انجمن اولیاء و مربیان.
- کاشفی، محمدرضا، ۱۳۸۰، *مناسبات دین و فرهنگ*، تهران، دبیرخانه دین‌پژوهان کشور.
- گراث - مارنات، ۱۳۹۴، *راهنمای سنجش روانی*، ترجمه حسن پاشاشریفی، تهران، سخن.
- گروسی فرشی، میرتقی، ۱۳۸۰، *رویکردهای نوین در ارزیابی شخصیت*، تبریز، جامعه پژوه.
- مجلسی، محمداقبر، ۱۴۰۳ق، *بحارالانوار*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
- محسن‌زاده، فرشاد و همکاران، ۱۳۹۰، «مطالعه کیفی عوامل نارضایتی زناشویی و اقدام به طلاق (مطالعه موردی شهر کرمانشاه)»، *مطالعات راهبردی زنان*، ش ۵۳، ص ۷-۴۲.
- محمدی ری‌شهری، محمد، ۱۴۲۲ق، *میزان الحکمه*، قم، دارالحدیث.

مؤمنی، خدامراد و مریم ضابط، ۱۳۹۳، «اثر بخشی آموزش برنامه سیستماتیک ارتباط زوجین بر افزایش رضایت زناشویی زنان»، *روش‌ها و مدل‌های روانشناختی*، ش ۱۸، ص ۴۸-۳۹.

میرزا، لاورنس و همکاران، ۱۳۹۱، *پژوهش چندمتغیری کاربردی*، ترجمه حسن پاشاشریفی و همکاران، تهران، رشد.

Aluja, A. & Barrio, D.V. & Garcia, F.L., 2007, "Personality, social values, and marital satisfaction as predictors of parents' rearing styles", *International Journal of Clinical and Health Psychology*, N. 7(3), p. 725-737.

Bouchard, G. & Lussier, Y. & Sabourin, S., 1999, "Personality and Marital Adjustment: Utility of the Five-Factor Model of Personality", *Journal of Marriage and the Family*, N. 61, (3), p. 651-660.

Bradbery, N.T. & Fincham, D.F. & Beach, R.S., 2000, "Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review", *Journal of marriage and family*, N. 62(4), p. 964-980.

Chi, P & Epstein, N. B & Fang, X & Lam, D. O. B., 2013, "Similarity of Relationship Standards, Couple Communication Patterns, and Marital Satisfaction Among Chinese Couples", *Journal of Family Psychology*, V. 27, N. 5, p. 806-816.

Cundiff, J.M. & Smith, T.W. & Frandsen, C.A., 2012, "Incremental Validity of Spouse Ratings Versus Self-Reports of Personality as Predictors of Marital Quality and Behavior During Marital Conflict", *Psychological Assessment*, N. 24(3), p. 676-684.

DeMaris, A. & Mahoney, A. & Pargament, K.I., 2010, "Sanctification of Marriage and General Religiousness as Buffers of the Effects of Marital Inequity", *Journal of Family Issues*, N. 31(10), p. 1255-1278.

Donnellan, M.B. & Conger, R.D. & Bryant, C. M., 2004, "The Big Five and enduring marriages", *Journal of research in personality*, N. 38(5), p. 481-504.

Ebrahimi, E & Kimiaei, S.A., 2014, "The Study of the Relationship Among Marital Satisfaction, Attachment Styles, and Communication Patterns in Divorcing Couples", *Journal of Divorce & Remarriage*, N. 55, p. 451-463.

Ehling, M. & Körner, T., 2007, *Handbook on Data Quality Assessment Methods and Tools*, Wiesbaden, European Commission.

Fincham, F.D. & Lambert, N.M. & Beach, S.R.H., 2010, "Faith and Unfaithfulness: Can Praying for Your Partner Reduce Infidelity?", *Journal of Personality and Social Psychology*, N. 99(4), p. 649-659.

Fowers, B. J. & Olson, D. H., 1992, "Four Types of Premarital Couples: An Empirical Typology Based on PREPARE", *Journal of Family Psychology*, N. 6(1), p. 10-21.

Halford, W.K., 2003, "Best practice in couple relationship education", *Journal of Marital and Family Therapy*, N. 29(3), p. 385-406.

Jarnecke, A.M. & South, S.C., 2013, "Attachment Orientations as Mediators in the Intergenerational Transmission of Marital Satisfaction", *Journal of Family Psychology*, N. 27(4), p. 550-559.

Madathil, J. & Benschhoff, J.M., 2008, "Importance of Marital Characteristics and Marital Satisfaction: A Comparison of Asian Indians in Arranged Marriages and Americans in Marriages of Choice", *The Family Journal*, N. 16(3), p. 222-230.

Marchand, J.F. & Hoch, E., 2000, "Avoidance and attacking conflict. Resolution strategies among married couples: relations to depressive symptoms and marital satisfaction", *Family relations*, N. 49(2), p. 201-206.

- McNulty, J.K. & Widman, W., 2013, "The Implications of Sexual Narcissism for Sexual and Marital Satisfaction", *Archives of Sexual Behavior*, N. 42(6), p. 1021–1032.
- Mo, W., 2007, "The Divorce Culture And Picture Books For Young Children", *International Journal of Early childhood*, N. 39(2), p. 23-46.
- Onsy, E. & Amer, M.M., 2014, "Attitudes Toward Seeking Couples Counseling Among Egyptian Couples: Towards A Deeper Understanding Of Common Marital Conflicts And Marital Satisfaction", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, N. 140, p. 470-475.
- Peiro, A., 2006, "Happiness, satisfaction and socio-eco conditions: some international evidence", *Journal of socio-economics*, N. 35(2), p. 348-365.
- Rosen-Grandon, J.R. & Myers, J.E. & Hattie, J.A, 2004, "The Relationship Between Marital Characteristics Marital Interaction Processes, and Marital Satisfaction", *Journal of Counseling & Development*, N. 82(1), p. 58–68
- Rostami, A & Ghazinour, M., 2014, "Marital Satisfaction With a Special Focus on Gender Differences in Medical Staff in Tehran, Iran", *Journal of Family Issues*, N. 35(14), p. 1940-1958.
- Sabey, A.K & Rauer, A.J & Jensen, J.F., 2014, "Compassionate Love as a Mechanism Linking Sacred Qualities of Marriage to Older Couples' Marital Satisfaction", *Journal of Family Psychology*, N. 28(5), p. 594–603.
- Terveer, A. M. & Wood, N. D., 2014, "Dispositional Optimism and Marital Adjustment", *Contemporary Family Therapy*, N. 36(3), p. 351–362.
- Timm, T.M. & Keiley, M. K, 2011, "The Effects of Differentiation of Self, Adult Attachment, and Sexual Communication on Sexual and Marital Satisfaction: A Path Analysis", *Journal of Sex & Marital Therapy*, N. 37(3), p. 206–223.
- Wendorf, C.A. & Lucas, T.W. & Imamoglu, E.O. & Weisfeld, C.C. & Weisfeld, G.E., 2011, "Does the number of children impact marital satisfaction after accounting for othermarital demographics?", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, N. 42(3), p. 340–354.